
JAKTEN PÅ ENTREPRENÖREN

BARBRO ANELL

Företagandet är en konst i utveckling och avveckling. Det räcker inte att enbart bryta nya marker och satsa på utveckling. Gamla strukturer måste också ständigt avvecklas om företaget skall bli framgångsrikt. Problemet är att politikerna skapat incitament som konserverar inte bara den offentliga sektorn utan också och alltmer företagen.

I Sverige satsas årligen mycket stora offentliga summor på att åstadkomma nyföretagande. Centrala, regionala och lokala aktörer delar på bidrag ur en artrik flora av stöd. Ett aktuellt exempel på hur desperata ansträngningarna kan bli erbjuder Haparanda kommun, som vänder sig till potentiella nyföretagare bland inrikesflygets resenärer med annonser om det lämpliga i att etablera sig i kommunen. Kommunens argument är att företagar-klimatet är så förträffligt på grund av alla de stöd företagen kan komma i åtnjutande av. Trots alla pengar och starta-geget-kurser händer dock inte speciellt mycket. De unga, framgångsrika företagen är lätt räknade. Finns det inga entreprenörer längre?

Den österrikiske ekonomen J. A. Schumpeter såg kapitalismen som en evolutionär process, "a form or method of economic change" (Schumpeter,

1942, 1966, s 82). Det var således förändringen som stod i centrum för hans intresse.

Uttrycket *creative destruction*, eller skapande förstörelse, beskriver den evolutionära processen av nedbrytande och nyskapande som leder till ekonomisk utveckling. Avveckling är en förutsättning för förnyelse. Och förnyelsens konsekvens är avveckling. Båda bidrar till den dynamiska utvecklingen.

Ständigt omvandlingstryck

Schumpeter förefaller ha varit mest intresserad av den nyskapande sidan i den ekonomiska utvecklingen, av entreprenören och innovationen. Den negativa sidan, avvecklingen, gavs inte lika stort utrymme i hans skrifter, kanske för att den förutsattes ske automatiskt.

I Schumpeters föreställningsvärld utsattes företagen för ett ständigt tryck till omvandling och det företag som inte förändrade sig måste gå under. Omvandlingstrycket tänktes emanera ur företagets omvärld, från konkurrensen

---

BARBRO ANELL är professor i företagsekonomi vid Umeå universitet.

med andra företag om köparnas gunst. Schumpeter avsåg inte bara konkurrensen från etablerade företag som kunde framställa produkter och tjänster billigare och bättre, utan främst den konkurrens som kom från helt nya företagsformer som ryckte undan grundvalen för verksamheten på liknande sätt som den elektroniska ordbehandlaren ryckte undan marknaden för skrivmaskinen. Men det nya behövde inte existera i sinnevärlden, blotta hotet om att konkurrens från oväntat håll kunde uppkomma drev företagen till förändring. "...competition of the kind we now have in mind acts not only when in being but also when it is merely an ever-present threat. It disciplines before it attacks." (Ibid, s 85).

Perfekta strukturer

Den centrala frågan för den ekonomiska forskningen och praktiken borde gälla hur man hanterar föränderlighet, det vill säga bemästrar både utveckling och avveckling. "In other words, the problem that is usually being visualized is how capitalism administers existing structures, whereas the relevant problem is how it creates and destroys them." (Ibid, s 84). Det är kanske där problemet ligger: vi sitter fast i de existerande strukturerna och vi är för intresserade av att försöka få dem perfekta.

Det perfekta kan ju inte förbättras, som kandidat Herman Lange i *Piratens bok Tre terminer* upptäckte, när han studerade juridik i Lund. Professorns föreläsningar hade utarbetats till akademisk fulländning, därför höll han exakt samma föreläsningar år från år. Men perfektion

är inte den bästa förutsättningen för överlevnad, som ju kräver anpassning och flexibilitet. Schumpeter konstaterade å propos vådorna av perfektion: det system som vid varje givet tillfälle utnyttjar sina möjligheter på bästa sätt kan ändå vara underlägset det som inte gör så, därför att det senares brist på fulländning kan vara en förutsättning för prestationsförmågan i det långa loppet - "A system - any system - economic or other - that at every given point of time fully utilizes its possibilities to the best advantage may yet in the long run be inferior to a system that does so may be a condition for the level or speed of long-run performance." (Ibid, s 83).

Hotade institutioner

Schumpeter själv tvivlade på kapitalismens och entreprenörens framtid. Kapitalismen innehöll, enligt honom, ett moment av självdestruktivitet. Dess framgång skulle medföra att dess institutionella ramverk bröts ner. Ett exempel på en institution som hotades av upplösning var ägandet. "The capitalist process, by substituting a mere parcel of shares for the walls and the machines in the factory, takes the life out of the idea of property ...And this evaporation of what we may term the material substance of property - its visible and touchable reality - affects not only the attitudes of holders but also that of the workman and the public in general." (Ibid, s 142).

Syntetiska optioner

Problemet med separation av ägande och kontroll var inte ett nytt fenomen. Redan Adam Smith påpekade att aktie-

bolagen skulle komma att ledas, inte av sina ägare, utan av anställda 'managers', som inte alltid hade ägarnas bästa som främsta intresse. Den moderna debatten i ämnet kan sägas ha inletts av Berles & Means' tes att det moderna företaget karakteriserades av "ownership of wealth without appreciable control and control of wealth without appreciable ownership." (Berle & Means 1932, s 69). Debatten om ägande och kontroll har pågått sedan dess och verkar inte visa några tecken på avmattning. Alltmer sofistikerade system, till exempel av syntetiska optioner och incitamentslöner utvecklas för att få de anställda företagsledarna att anlägga ett ägarperspektiv på verksamheten.

Heroisk resning

Den schumpeterianske entreprenören hade en heroisk resning. "...the function of the entrepreneurs is to revolutionize the pattern of production by exploiting and invention or, more generally, an untried technological possibility for producing a new commodity or producing an old one in a new way, by opening up a new source of supply of materials or a new outlet for products, by reorganizing an industry and so on... To act with confidence beyond the range of familiar beacons and to overcome that resistance requires attitudes that are present only in a small fraction of the population and that defines the entrepreneurial type as well as the entrepreneurial function." (Schumpeter 1942, 1966, s 132).

Men rollen som utvecklingens hjälte skulle också komma att strykas ur den

post-kapitalistiska pjäsen. "...economic progress tends to become depersonalised and automatized. (Ibid, s 133). ...innovation itself is being reduced to routine. ...Technological progress is increasingly becoming the business of teams of trained specialists who turn out what is required and make it work in predictable ways." (Ibid, s 132).

Byråkratiska storföretag

Storbolag, vilka enligt Schumpeters mening var liktydiga med byråkratiska organisationer styrda av anställda tjänstemän och ägda av en anonym skara penningplacerare utan ägaransvar - skulle komma att dominera det ekonomiska livet. Därmed skulle också innovandet byråkratiseras och tas omhand av de föga entreprenörmässigt lagda tjänstemännen. Schumpeters bild av framtiden stämmer i mångt och mycket med den bild J. K. Galbraith senare målade upp i *The New Industrial State* av den amerikanska ekonomin, hållen i ett fast grepp av den så kallade teknostrukturen (Galbraith 1967).

Motstånd mot förändringar

Om företagen nu lyckas rutinisera utvecklingssidan, hur är det då med avvecklingssidan? I den nationalekonomiska forskningen har utvecklingen vägt tyngre än avvecklingen. Men vi vet i alla fall så pass mycket att vi kan säga att avvecklingsfrågor är ett större problem att hantera för företagsledningarna än utvecklingsproblem (Anell & Persson 1983, 1985). Företag och andra organisationer präglas av tröghet, av motstånd mot förändringar, men denna tröghet är

särskilt märkbar när det gäller avvecklingsbeslut. Exempelvis beslut om expansion eller etablering av ny verksamhet, eller om att satsa resurser på produktutveckling vinner som regel gillande och stöd från medarbetarna och från andra bedömare av ett företags verksamhet. Avvecklingsbeslut är dels kontroversiella, dels personligen obehagliga. De etablerade intressena hotas och blotta osäkerheten - ingen kan ju garantera att alla får det bättre vid en förändring - väcker lusten att bevara det bestående. Det icke-existerande alternativet har inte många försvarare.

Staten ingriper

I Schumpeters föreställningsvärld emanerade, som sagt, omvandlingstrycket ur konkurrensen mellan företagen. Statens roll i omvandlingen diskuterades inte. I moderna industrinationer förs näringspolitik och staten ingriper aktivt i strukturomvandlingen. Men staten ingriper också indirekt genom att påverka incitamenten för entreprenören. Ett exempel som är speciellt karakteristiskt för svenska förhållanden är skattepolitiken som gör det svårt för duktiga entreprenörer att själva skörda frukterna av sin framgång. De som trots allt blir rika, till exempel Rausing och Kamprad, har sett sig tvingade att utvandra.

Konserverande stöd

När det gäller den aktiva näringspolitiken spelar staten en dubbelroll. En del stöd kan ses som konserverande, ägnade att bibehålla etablerad verksamhet, ofta sådan som är hotad på grund av bristande

lönsamhet. Detta irslag var särskilt märkligt under den förra lågkonjunkturen, då stora belopp delades ut till hotade branscher som varvsnäringen och stålindustrin eller till enskilda hotade företag inom till exempel skogsindustrin. Men det finns också aktuella exempel på att denna politik inte övergivits, till exempel bankstödet.

Lönar sig söka stöd

Andra stöd är inriktade på att åstadkomma nyföretagande och företagsutveckling. Den politiken ger incitament för att söka bidrag och stöd. Människor kan kalkylera och fatta rationella beslut, inom den begränsade ram som den mänskliga förmågan till informationsinsamling och bearbetning ger, och lönar det sig att söka stöd, så kommer de att göra det. Utan att våga påstå att uttalandet gäller generellt, kan jag säga att min erfarenhet visar att många företag som söker stöd för att utveckla en affärsidé eller starta ett nytt företag lägger ned större möda på att ansöka om stöd än på att undersöka marknaden för den potentiella produkten eller företaget. Istället för 'creative destruction' ser vi 'destruction of creativeness'.

Synnerligen dynamisk

Hittills har jag enbart berört omvandlingen inom näringslivet. Om man jämför den utveckling och den avveckling som sker inom det privata näringslivet med omvandlingen inom offentlig sektor, framstår den privata sektorn som synnerligen dynamisk.

I Konstantin Kavafis underbara dikt *I*

---

väntan på barbarerna går förfalltidens romare i spänd förväntan på att barbarerna skall komma och vända upp och ned på den etablerade ordningen. Slutraderna lyder "Och utan barbarer - vad skall det bli av oss? De där människorna va ju ändå någon lösning." I dikten kom barbarerna inte. Vi har heller kanske inte råd att vänta på att entreprenörerna skall lösa omvandlingsproblemen. Vi måste själva ta itu med att avveckla en mängd hindrande strukturer innan vi kan hoppas på en renässans för entreprenören.

Litteratur

- Anell, B & Persson, B, Avveckling av verksamhet. Linköping 1983.*
Anell, B & Persson, B, Företagsledning i krissituationer. Linköping 1985.
Schumpeter, J A, Capitalism, Socialism and Democracy. London 1942, 1966.
Galbraith, J K, The New Industrial State. London 1967.
Berle, A A & Means G C, The Modern Corporate and Private Property. New York 1932.